

POTWIERDZENIE WYSTĘPOWANIA ZADRZECHNI FIOLETOWEJ *XYLOCOPA VIOLACEA* (LINNAEUS, 1758) (HYMENOPTERA: APIDAE) NA OPOLSZCZYŹNIE

CONFIRMATION OF THE PRESENCE OF THE VIOLET CARPENTER BEE *XYLOCOPA VIOLACEA* (LINNAEUS, 1758) (HYMENOPTERA: APIDAE) IN OPOLE PROVINCE

TOMASZ BIWO¹, KAROLINA OLSZANOWSKA-KUŃKA²

¹Pyskowice, Polska

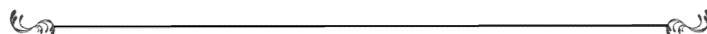
e-mail: tomasz.biwo@interia.pl

²Opole, Polska

e-mail: karo.ols11@gmail.com

ABSTRACT: The article presents first observation of the violet carpenter bee in the Opolskie Voivodeship after more than 100 years. The bee was observed three times in the period 2016-2017 in the steppe reserve Góra Gipsowa near Kietrz. This is another confirmation of the inflow of thermophilic insect species in recent years for the southern Poland.

KEY WORDS: violet carpenter bee, Apidae, steppe reserve, Opole province, S Poland.

Zadrzechnia fioletowa, *Xylocopa violacea* Linnaeus 1758, jest największą, dziko występującą błonkówką z rodziny pszczołowatych w Polsce. Pszczoła ta cechuje się metalicznym połyskiem oraz ciemnym (fioletowym) zabarwieniem skrzydeł. Owady z rodzaju zadrzechnia przez większą część roku prowadzą samotny tryb życia, a także indywidualnie przystępują do rozrodu, przez co nazywane są czasem samotnicami.

Rodzaj zadrzechnia – *Xylocopa* Latreille, 1802, jest jedynym przedstawicielem plemienia Xylocopini, do którego zalicza się około 400 gatunków, występujących przeważnie w ciepłym i suchym klimacie. Wszystkie zadrzechnie, z wyjątkiem podrodzaju *Proxycopa*, odbywają rozwój w martwym materiale roślinnym, szczególnie w zdrewniałych łodygach, pniach i innych częściach drzew (Michener 2007). W przypadku zadrzechni fioletowej rozwój odbywa się w martwych i zamierających gałęziach drzew (szczególnie preferowane są drzewa owocowe), czasem także w konstrukcjach budowlanych, gdzie samica drąży żuwaczkami korytarz z kilkunastoma komorami, w których składa jaja (Banaszak 2004b). Samice zadrzechni opiekują się swoim potomstwem: bronią miejsca rozrodu i wykazując zainteresowanie jego losem od stadium jaja do zakończenia swojego życia jesienią. Stadium zimującym jest poczwarka lub imago, jednak nie zostało to jednoznacznie rozstrzygnięte (Bogusch 2007, Huflejt i Gutowski 2016). Obecnie na terenie Polski występują dwa gatunki zadrzechni, wspomniana *X. violacea* i zadrzechnia czarnoroga *Xylocopa valga* Gerstaecker 1872 (Banaszak 2000).

Zadrzechnia fioletowa posiada w Polsce swoją północną granicę zasięgu. Z Opolszczyzny podawana była jeden raz na początku XX wieku (Dittrich 1903), zaś z

terenu Polski z połowy XX wieku (Banaszak 2004b). Z uwagi na brak doniesień z obecnych granic Polski od tego czasu aż do XXI wieku, zadrzechnie fioletowa i czarnoroga zostały uznane za taksony wymarłe lub prawdopodobnie wymarłe (Banaszak 2004a i 2004b). Obserwacje z ostatnich 20. lat potwierdzają, że zadrzechnie ponownie stały się składnikiem entomofauny Polski (Banaszak i Piotrowski 2005, Banaszak i Sołtyk 2005, Banaszak i in. 2008, Banaszak i Zięba 2009, Banaszak i in. 2009, Huflejt i Gutowski 2016, Regner i in. 2016). Co ciekawe, część obserwacji zadrzechni fioletowej sugeruje, że możemy mówić o populacjach rozrodczych zasiedlających nowe obszary (Michoła i in. 2015).

Zgodnie z obecnie obowiązującymi przepisami zadrzechnia fioletowa podlega ochronie częściowej, natomiast zadrzechnia czarnoroga ochronie ścisłej (Rozporządzenie 2016).

Potwierdzeniem stałego występowania zadrzechni fioletowej na Śląsku są kolejne jej obserwacje:

Rezerwat Przyrody Góra Gipsowa [UTM: YR14], gm. Kietrz,

- „górna” murawa kserotermiczna 12.09.2016, 1 ♀ obs. Tomasz Biwo, Karolina Olszanowska-Kuńka – intensywnie żerująca na kwiatostanach przegorzana kulistego *Echinops sphaerocephalus* L. (ryc. 1),

- „dolna” murawa kserotermiczna 01.06.2017, 1 exx. obs. Tomasz Biwo, Karolina Olszanowska-Kuńka – przelot na wysokości ok. 2 m,

- „dolna” murawa kserotermiczna 29.06.2017, 1 ♂ obs. Tomasz Biwo, Karolina Olszanowska-Kuńka – żerujący na kwiatostanach groszku bulwiastego *Lathyrus tuberosus* L. oraz chabra driakiewnika *Centaurea scabiosa* L.

Powyższe obserwacje potwierdzają stałe występowaniu gatunku na tym terenie. Jednocześnie obecność zadrzechni fioletowej należy uznać za stosunkowo nowe odkrycie, ponieważ w nieodległym czasie rezerwat przyrody Góra Gipsowa był przedmiotem zainteresowania entomologów ukierunkowanych na badanie pszczołowatych, jednak nie wykazano wówczas żadnego z gatunków zadrzechni (Banaszak i in. 2013 i 2017). Wspomniane wyżej badania potwierdzają, że specyficzna stepowa roślinność rezerwatu, pomimo jego niewielkiej powierzchni, staje się miejscem koncentracji, a prawdopodobnie także rozrodu dla wielu gatunków błonkoskrzydłych, które korzystając z dogodnych warunków Bramy Morawskiej, zasiedlają tę część kontynentu europejskiego (Banaszak i in. 2017). Z uwagi na położenie rezerwatu w bezpośrednim sąsiedztwie granicy z Republiką Czeską, przewiduje się, że z tego kierunku rozpoczęła się ekspansja gatunku w kierunku północnym. Niedawne pojawienie się *X. violacea* w Wielkiej Brytanii, związane jest zapewne z zawleczeniem zasiedlonego przez nią drewna (Baldock 2010).

W otoczeniu rezerwatu Góra Gipsowa znajdują się grunty zlikwidowanej w latach 70. XX wieku kopalni gipsu, które obecnie porasta sukcesyjne zadrzewienie o charakterze leśnym, złożone z gatunków liściastych. W drzewostanie duży udział posiadają gatunki drzew i krzewów z rodziny różowatych (głogi *Crataegus* sp., dzidziak *Malus* sp. i grusz *Pyrus* sp. oraz czereśni ptasiej *Prunus avium* L.), często sędziwego już wieku, i mogą one stanowić miejsce rozrodu zadrzechni na tym terenie. Za tą tezę przemawia rozkład obserwacji dokonanych praktycznie we wszystkich okresach fenologicznych roku. Być może zadrzechnia fioletowa stanie się znowu stałym i coraz liczniejszym komponentem apidofauny Polski, a jej liczebność i rozsiedlenie będzie stale się

zwiększać, tak jak w przypadku innych termofilnych gatunków owadów notowanych ostatnio na terenie Opolszczyzny (Biwo 2016 i 2017) i południowo-zachodniej części Polski (Smolis i in. 2017).

Podziękowania

Autorzy pragną podziękować Pani dr Alicji Miszcie oraz Panu prof. dr hab. Aleksandrowi Oleksie za pomoc w oznaczeniu obserwowanych okazów.

Bibliografia

Baldock D. 2010. Wildlife Reports: Bees and Wasps. British Wildlife, 22: 56-58.

Banaszak J. 2000. A checklist of the bee species (Hymenoptera, Apoidea) of Poland, with remarks on their taxonomy and zoogeography: revised version. Fragmenta Faunistica 43 (14): 135-193.

Banaszak J. 2004a. *Xylocopa valga* Gerstaecker, 1872 – Zadrzechnia czarnoroga. In: Głowaciński Z., Nowacki J. (Ed.). Polska czerwona księga zwierząt – Bezkręgowce (Invertebrata): 220-221. Instytut Ochrony Przyrody PAN, Akademia Rolnicza im. A. Cieszkowskiego.

Banaszak J. 2004b. *Xylocopa violacea* Linnaeus, 1758 – Zadrzechnia czarnoroga. In: Głowaciński Z., Nowacki J. (Ed.). Polska czerwona księga zwierząt – Bezkręgowce (Invertebrata): 221-222. Instytut Ochrony Przyrody PAN, Akademia Rolnicza im. A. Cieszkowskiego.

Banaszak J., Piotrowski W. 2005. Dwa bardzo rzadkie gatunki pszczół w Polsce: *Xylocopa valga* Gerstaecker i *Xylocopa violacea* L. w Poleskim Parku Narodowym. Wiadomości Entomologiczne 24 (2): 77-80.

Banaszak J., Sołtyk D. 2005. Rzadki gatunek pszczół samotnicy *Xylocopa valga*

- Gerstaecker, 1872 w Ojcowskim Parku Narodowym (Hymenoptera: Apoidea). Przegląd Zoologiczny 49: 141-143.
- Banaszak J., Mielczarek Ł., Nowak C. 2008. Nowe stanowiska pszczoły samotnicy *Xylocopa violacea* (L., 1758) (Hymenoptera: Apiformes) w Polsce. Wiadomości Entomologiczne 27 (1): 77–80.
- Banaszak J., Zięba P. 2009. Kolejne stanowiska pszczoły samotnicy *Xylocopa violacea* (Linnaeus, 1758) (Hymenoptera: Apoidea) w Polsce. Wiadomości Entomologiczne 28 (1): 63–64.
- Banaszak J. Miłkowski M., Mikołajczak K. 2009. New localities of two rare hymenopterans in Poland: *Parnopes grandior* (Pallas, 1771) and *Xylocopa valga* Gerstaecker, 1872 (Aculeata: Chrysididae and Apidae). Polish Journal of Entomology 78: 111-113.
- Banaszak J., Twerd L., Twerd J. 2013. Wyniki wstępnych badań nad zróżnicowaniem fauny pszczół w rezerwacie stepowym „Góra Gipsowa” na Opolszczyźnie. Chrońmy Przyrodę Ojczyzną 69 (5): 422–429.
- Banaszak J., Twerd L., Sobieraj-Betlińska A., Kilińska B. 2017. The Moravian Gate as route of migration of thermophilous bee species to Poland: fact or myth? A case study in the “Góra Gipsowa” steppe reserve and other habitats near Kietrz. Polish Journal of Entomology 86: 141-164.
- Biwo T. 2016. Rozmieszczenie modliszki zwyczajnej *Mantis religiosa* na Opolszczyźnie. Chrońmy Przyrodę Ojczyzną 72 (4): 304–310.
- Biwo T. 2017. Występowanie błonkówek z rodzaju *Scolia* (Hymenoptera: Scolidae) na Opolszczyźnie. Fragmenta Naturae 50: 1-5
- Bogusch P. 2007. Drvodělky a jejich výsadky na sever. Živa 55(6): 269 -270.
- Dittrich R. 1903. Verzeichnis der bisher in Schlesien aufgefunden Hymenopteren. I. Apidae. Zeitschr. Entom. N.F (Breslau) 28: 19–54.
- Huflejt T., Gutowski J.M. 2016. *Xylocopa valga* Gerst. (Hymenoptera: Apidae) w Polsce. Leśne Prace Badawcze 77 (4): 341–351.
- Michener Ch. D. 2007. The Bees of the World. Second Edition: 596-611. University of Kansas, The Johns Hopkins University Press.
- Michoła P., Kelm M., Sikora A., Sikora M. 2015. Stwierdzenie obecności *Xylocopa violacea* (Linnaeus, 1758) (Hymenoptera, Apiformes) na obszarze Wrocławia. Wiadomości Entomologiczne 34 (4): 75.
- Regner J., Smolis A., Kadej M. 2016. Zadrzechnia fioletowa *Xylocopa violacea* (Linnaeus, 1758) na Dolnym Śląsku – kolejne stwierdzenie w XXI wieku. Przyroda Sudetów 19: 83-86.
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 16 grudnia 2016 r. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt (Dz. U. z 2016, poz. 2183)
- Smolis A., Kadej M., Zając K., Regner J., Stajszczyk M., Skiba A. 2017. Smukwa kosmata *Scolia hirta* Schrank, 1781 (Hymenoptera: Scoliidae) w południowo-zachodniej Polsce. Przyroda Sudetów 20: 161-166.

Ryc. 1. Zadrzechnia fioletowa (*Xylocopa violacea* L.) obserwowana 12.09.2016 na terenie rezerwatu Góra Gipsowa (fot. Karolina Olszanowska-Kuńka).

Fig. 1. Violet carpenter (*Xylocopa violacea* L.) observed on September 12, 2016 in the Góra Gipsowa reserve (photo by Karolina Olszanowska-Kuńka).